

TEORETICKÝ RÁMEC VÝSKUMU INTRAURBÁNNEJ KRIMINALITY: HLAVNÉ PRÍSTUPY V KRIMINOLOGICKOM MYSLENÍ

THEORETICAL FRAMEWORK OF THE INTRA- URBAN CRIMINALITY RESEARCH: MAIN APPROACHES IN THE CRIMINOLOGICAL THOUGHT

Kvetoslava MATLOVIČOVÁ¹

Abstract:

Seeking causes of criminality and attempts to find some way how to prevent it or even protect against it extend in a distant history. It has just lead to the development of numerous criminological theories. The crime has been always seen as serious social phenomena and that is why it is under the intensive research as such. For the purpose of furnish basic set of information for next geographical research this paper describe significant attributes and main schools within group of so called classical, positivistic and postmodernist theories of crime.

Key words:

Crime, classical criminology, positivist criminology, postmodern criminology.

ÚVOD

Zmena spoločenských pomerov, ku ktorej došlo na Slovensku po roku 1989, priniesla dlho očakávaný nárast osobnej slobody, blahobytu či mobility, ktoré sa po opadnutí prvej eufórie postupne pretransformovali do novej kultúry.

Sprievodným znakom prebiehajúcich transformačných procesov v spoločnosti je nárast kriminality, resp. znižujúca sa miera subjektívneho pocitu bezpečia (napr. Matlovičová 2010). Osobitne sa to týka miest a intraurbánnej kriminality, kde dochádza k zvýšenej koncentrácii obyvateľstva a aktivít. V tomto smere je možné tiež identifikovať priestorovú diferenciáciu miery kriminality v mestskom území. Výraznou mierou k tomu prispieva aj mediálne živý obraz, na jednej strane neobmedzených možností a na strane druhej často hyperbolizovanej bezútešnosti, vyplývajúcej z prehlbujúcich sa sociálnych rozdielov, s následnou marginalizáciou istých (zväčša najchudobnejších) skupín obyvateľstva. Častým sprievodným javom straty sociálnej kontroly a zrútenia všeobecných sociálnych regulatív je zvýšený výskyt sociálno-patologických foriem správania sa. V širšom kontexte možno za istý spúšťač sociálne

1 *RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD., Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: kvetoslava.matlovicova@unipo.sk*

neprijateľného deviantného správania považovať aj stále intenzívnejší proces komercializácie a politizácie spoločnosti, ktorá v duchu Mertonovej štrukturalistickej teórie napätia (Merton 1949) vykazuje isté anomické črty, vyznačujúce sa nesúlalom medzi všeobecne jasne a jednoznačne akceptovateľnými cieľmi a absenciou vymedzenia spoločensky prijateľných regulatív pre ich dosiahnutie.

Kriminalita ako spoločenský fenomén je teda považovaná za súčasť nášho každodenného života do takej miery, že obava z nej je nezriedka označovaná aj ako trvalo prítomný znak vyspelej západnej kultúry (napr. Garland 2000, Parnaby 2007, Johnston a Shearing, 2003 a i.).

KLASICKÉ KRIMINOLOGICKÉ TEÓRIE

Hľadanie príčin vzniku, spôsobov ako jej predchádzať, či sa jej aspoň brániť, siaha ďaleko do minulosti a viedlo k vzniku mnohých kriminologických teórií.

Ranné obdobie ich formovania spadá do polovice 18. storočia, ktoré bolo ovplyvnené myšlienkami osvietenectva. Na ich základe sa sformovala tzv. skupina *klasických kriminologických teórií*, reprezentovaná predovšetkým revolučnou prácou Cesare Beccaria z roku 1746 (2009): „*O zločinoch a trestoch*“. Klasickú kriminologickú školu možno vnímať aj ako reakciu na dovtedy uplatňovaný krutý a do značnej miery aj voluntaristický trestnoprávny systém. Volanie po jeho reforme vychádzalo z presvedčenia, že spravodlivý a primeraný trest pre odsúdených páchatel'ov ako aj zavedenie jasných pravidiel v súdnictve, povedie k redukcii kriminality na základe slobodnej vôle potenciálneho páchatel'a, ktorý prehodnotí spoločensky neprijateľné konanie ako pre neho nevýhodné, pretože bude sprevádzané nepohodlím v podobe trestu. Krutosť a barbarstvo trestov (vrátane trestu smrti) v duchu tejto teórie nedokáže zabezpečiť prevenciu voči zločinu do takej miery ako istota trestu, ktorý bude posúdený na základe miery spoločenskej závažnosti.

Utilitaristický postoj zvažovania úžitku z konania ako základu ľudskej morálky priviedol ďalšieho predstaviteľa klasickej kriminológie Jeremy Benthamu (1748) k sformulovaniu tézy o maximalizácii šťastia, založenom na zvažovaní miery možného súčasného či budúceho pohodlia (šťastia) vo vzťahu k potenciálnemu nepohodliu (bolesti). Inak povedané, racionálne konajúci jedinec sa snaží o maximalizáciu šťastia a minimalizáciu utrpenia, pričom zvolená aktivita je kombináciou egoizmu a altruizmu. Účinnou prevenciou kriminálneho konania a zárukou nastolenia morálky ako primárneho regulátora správania je preto podľa Benthamu maximalizácia počtu šťastných ľudí.

Klasická kriminologická škola teda vychádzala z predpokladu, že kriminálny čin je výsledkom slobodnej vôle páchatel'a za ktorú nesie plnú zodpovednosť a odmieta vplyv iných nadprirodzených síl (démoni, diabli a pod.). Stabilitu spoločnosti tak možno zaručiť len dobrovoľným rešpektovaním istého spoločenského poriadku, ktorý bol chápaný ako presne zadaný súbor pravidiel, porušenie ktorého sa spája s primeraným trestom. (Tomášek 2010, 122)

POZITIVISTICKÉ KRIMINOLOGICKÉ PRÚDY

Napriek nespochybniteľnému prínosu klasickej kriminológie pre sformovanie základov trestného poriadku, kľúčovým obdobím pre rozvoj kriminológie ako vednej disciplíny bola až polovica 19. storočia. Presvedčenie, že jedine vedecké metódy explanácie napomôžu objasneniu príčin vzniku kriminálneho konania, viedlo k sformovaniu *pozitivistického kriminologického prúdu*. Zmena oproti klasickej kriminologickej škole spočívala hlavne v presune pozornosti z trestného činu na osobu páchatel'a, ktorého konanie nie je determinované slobodnou vôľou (ak ju pripúšťala, tak len v obmedzenej miere) a k jeho skúmaniu ako ku patologickému objektu, ktorý je k zločinu predurčený súborom interných alebo externých faktorov. Z uvedeného dôvodu, za dostatočne účinný prostriedok potláčania kriminality nie je považovaný primeraný trest ale viera v možnosť prevýchovy či liečby páchatel'a. (napr. Coleman, Norris 2000, Vagnerová 2010, Tomášek 2010)

Rozdielnosť postojov k stanoveniu kľúčovej skupiny činiteľov podmieňujúcich kriminalitu viedla k vyprofilovaniu štyroch kriminologických prúdov v rámci pozitivistického determinizmu: biologického, psychologického, sociologického a multifaktorového.

Základom *biologického pozitivizmu* v kriminológii bol *koncept kriminálneho atavizmu*, ktorý sformuloval Cesare Lombroso (Lombroso-Ferrero G., 2009). Jeho dnes už do značnej miery prekonaná predstava vrodenej kriminality vychádzala z presvedčenia, že istá skupina ľudí vykazuje už pri narodení isté prehumánne črty, ktoré ho predurčujú stať sa zločincem. Výsledkom jeho antropologických meraní na vzorke cca 25 tisíc väzňov (Štablová 2008, 10) inšpirovaných frenologickými teóriami a Darwinovou evolučnou teóriou, bola ich klasifikácia na základe pozorovaných fyziognomických črt. Delikventi podľa neho predstavujú špecifický antropologický typ, pre ktorý je príznačný istý stupeň degeneratívneho návratu na primitívnejšiu subhumánnu úroveň (Tomášek 2010, 129). Teda špecifické stigmy degenerácie umožňujú podľa Lombrosa odhaliť dedičné predispozície pre kriminalitu (napr. hrb naznačuje sklon k falšovaniu, kučeravé vlasy, úzke pery a veľký nos zasa prezrádzajú vraha a pod.) (Štablová 2008, 10). Neskôr svoju teóriu doplnil a pripustil aj vplyv ďalších vonkajších faktorov prostredia na formovanie jedinca a jeho náchylnosti ku kriminalite. Z ďalších reprezentantov uvedeného smeru možno spomenúť napr. Ernsta Kretschmera a jeho *konštitučnú typológiu* (založenú na predpokladanej súvislosti medzi fyziognomickými a duševnými vlastnosťami človeka) alebo práce Earnesta Alberta Hootona (vplyv biologickej menejcennosti na zločinnosť), Williama Scheldona (*Sheldonova konštitučná typológia temperamentu*), *genealogické štúdie* Henryho Herberta Goddarda, *endokrinologické teórie* či vplyv chromozómových odchýlok a disfunkčných mozgových činností na zločinnosť (Vagnerová 2010, Reid 2002, Goddard 1912, Bubelíny 2008, Madliak a kol. 2009, Holc 2008).

Napriek tomu, že uvedené príklady *kriminálnej antropometrie* dnes už vyvolávajú skôr úsmev, predsa len sa ešte aj dnes stretávame s istou mierou predpojatosti v zmysle vplyvu dedičných vlôh na kriminalitu (napr. sklon Rómov, či Černochoch ku kriminalite). (Štablová 2008, Madliak a kol. 2009)

Psychologický pozitivizmus sa pri etiológii kriminality opiera síce rovnako o osobu páchatel'a, avšak primárne z pohľadu jeho mentálnych atribútov. Po prvých pokusoch aplikovania psychoanalytických metód v kriminologických výskumoch, sa zdala byť téza vyššej náchylnosti oligofrénnych jedincov k zločinnému konaniu veľmi pravdepodobná. Psychologicko-psychiatrická optika stavala na postuláte vzájomnej podobnosti kriminálneho konania a duševného zdravia, pričom ich vnímala ako reakciu na rovnaký(é) stresor(y) maladaptívneho charakteru. Tento prúd psychologického pozitivizmu nadviazal na *Freudovu teóriu psychoanalýzy osobnosti* (tvorenú tromi komponentmi – pudové *Id*, vedomé *Ego* a nad nimi stojací regulátor *Superego*, reprezentujúce svedomie) a vychádza z premisy, že spoločensky neprijateľné kriminálne konanie je podvedomím dôsledkom neurotického konfliktu uvedených zložiek osobnosti páchatel'a. Napriek tomu, že S. Freud aplikoval tento koncept predovšetkým na objasňovanie procesov psychosexuálneho vývoja jedinca, poslužil rovnako dobre aj pre kriminologické bádanie. (Tomášek 2010, Madliak a kol, 2009) Napr. David Abrahamsen (1960) považoval páchatel'a za psychopatologickú bytosť u ktorej je trestné správanie dôsledkom agresie nad ktorou stratil kontrolu, resp. zlyhanie superega.

Neo-freudovsky kriminologický prúd reprezentuje najmä dielo Augusta Aichhorna (in Cullen, Wilcox 2010), ktorý rovnako u páchatel'a vidí isté patologické predispozičné črty, pôvod ktorých siaha do útleho veku. Riešenie teda vidí v procese socializácie, ktorý by mal u detí v optimálnom prípade potlačiť škodlivé túžby či priania a vytvoriť tak dostatočne silný regulátor v podobe pocitu viny z vykonaného zločinného skutku. Táto perspektíva na problematiku delikvencie považuje za kľúčové obdobie ľudského života ranne detstvo, kedy sa u človeka formuje rovnováha medzi jednotlivými zložkami jeho osobnosti (Tomášek 2010).

Z ostatných smerov v rámci psychologického pozitivizmu spomeňme napríklad: *Bowlbyho teóriu citovej väzby* (1982), založenú na potrebe vzťahových skúsenosti a prežitku pocitu bezpečia v dôvernom vzťahu z primárnou osobou (najčastejšie matkou) v rannom detstve ako dôležitého emocionálneho regulátora v dospelosti; *Adlerov koncept individuálnej psychológie* vychádzajúci z individuálnej potreby presadiť sa v spoločnosti, v ktorej je neschopnosť adekvátneho spoločenského začlenenia, považovaná za príčinu pocitu menejcennosti a snahou o jeho eliminovanie aj spoločensky neprijateľným spôsobom (Bubelini 2008); *Behavioristické teórie* ako *teória učenia* u ktorej sa predpokladá, že spoločensky prijateľné správanie sa dá docieľiť na základe skúsenosti (v rámci nich aj napr. *Skinnerov model inštrumentálneho podmieňovania, kognitívna psychológia, teória sociálneho učenia*)(Tomášek 2010, Holcr 2008); *Eysekova teória rozdielneho podmieňovania* (Štablová 2010, Holcr 2008); *Teórie spájajúce delikventné chovanie s asociálnymi poruchami osobnosti* (Tomášek 2010); *Teórie hľadajúce súvislosť medzi kriminálnym konaním a inteligenciou* (Newburn 2007).

Istý posun od osoby páchatel'a ako primárneho činiteľa delikvencie zaznamenáme v prípade *sociologického pozitivizmu*. Podstatnou odlišnosťou od predošlých

pozitivistických prístupov je, vnímanie kriminality ako produktu štruktúry spoločnosti, s dôrazným akcentom na prostredie v ktorom jedinec existuje (v užšom slova zmysle rodina, pracovisko, škola, neformálne skupiny a pod. v širšom význame celá sociálna organizácia spoločnosti, Štablová 2010).

Úloha vrodenej vlastností človeka sa pripúšťa v rôznej miere, avšak kľúčová pozornosť je venovaná skúmaniu spoločenskej podmienenosti delikvencie. V tomto smere za extrémny možno považovať prúd *socialistov* reprezentovaný najmä Filippom Turati či Willem Adriaan Bongerom, ktorí videli príčinu kriminality výlučne v sociálnej nespravodlivosti kapitalistického systému (Holcr, 2008, Madliak 2009).

S celkom novým chápaním kriminality ako javu normálneho a dokonca v primeranej miere aj žiaduceho, prichádza francúzsko-belgická škola, ktorá sa kreovala na základoch *Durkheimovej teórie anómie*. Anómiou označil stav bezzákonnosti v spoločnosti, keď sa kriminalita vymkne kontrole, resp. keď dochádza k zmätku v dôsledku konfliktu a vzájomnej nezlučiteľnosti hodnôt ako aj k narušeniu rovnováhy medzi cieľmi a akceptovateľnými prostriedkami k ich dosiahnutiu, respektíve stav keď ľudia v dôsledku nedostatočnej koordinácie medzi rôznymi orgánmi spoločnosti prestávajú rozlišovať čo je spoločensky „normálne“ a priestor tak dostáva pudové konanie, orientácia na vlastné záujmy, pocit záväzku voči spoločnosti je vytesnený a v dôsledku oslabenia sociálnej kontroly a jej dezorganizácie aj k následnému vzostupu sociálnopatologických javov. (Madliak 2010, Tomášek 2010 Štablová 2010) Durkheimove myšlienky ďalej rozvinulo mnoho autorov, spomedzi ktorých možno spomenúť napríklad práce Roberta King Mertona. Mertonove chápanie anómie sa posunulo do roviny zreteľnej nerovnováhy medzi kultúrnou a sociálnou štruktúrou, čo popisuje na príklade americkej spoločnosti v 20. rokoch minulého storočia, ktorá stanovila za najvyšší cieľ úspech, pričom jeho dosiahnutie nie je dovolené každému. Existujúce limity tak vytvárajú tlak na hľadanie iných ako legitímnych spôsobov na jeho dosiahnutie (Tomášek 2010, Tierney 2006).

Inú sociologickú perspektívu na kriminalitu priniesla tzv. *Chicagská kriminologická škola* (tiež *ekologická škola* alebo *teória sociálnej dezorganizácie*), ktorej vznik bol v podstate reakciou na stúpajúcu kriminalitu v územiach poznačených intenzívnym procesom industrializácie a urbanizácie. Dodnes je mnohými autormi vnímaná ako epitomé aplikácie teórie rozvoja a vedeckých metód explanácie procesov vedúcich k zlepšovaniu životných podmienok v mestách, ktoré boli formované na príklade Chicaga začiatkom 20. storočia, zmietajúceho sa v dôsledku enormného nárastu v chaose sprevádzaného prudkým nárastom kriminality (Tibbetts, Hemmens 2009). V centre pozornosti tohto kriminologického prúdu je skúmanie vplyvu environmentálnych faktorov na delikvenciu. Početnými empirickými výskumami (napr. v prácach Roberta E. Parka, Ernesta W. Burgessa, Henryho D. McKaya a i. in Tibbetts, Hemmens 2009), bola odhalená vnútorná diferenciácia mesta podľa intenzity kriminality. Najintenzívnejšie sú ňou zasiahnuté štvrte s úbohými podmienkami na život, obývané chudobným obyvateľstvom veľmi často na periférii mesta, ktoré Bruggess označuje ako tranzitívne zóny v zmysle ich prechodu od funkčne rezidenčnej k industriálnej,

vyznačujúce sa vysokou mierou fyzického opotrebovania zástavby, kultúrnej heterogenity a chudoby (Tibbetts, Hemmens 2009). Takáto úvaha priviedla C. Shawa či H. McKaya k záveru, že kľúčovým determinantom kriminality je skôr charakter prostredia v tranzitívnych zónach a istý druh sociálnej dezorganizácie ktorý v nich vládne a nie vlastne sociálno-demografické charakteristiky jeho obyvateľov. Myšlienka investície do sociálnej prevencie a obnovy zničeného prostredia je tak považovaná za správnu cestu vedúcu k znižovaniu miery kriminality v mestách. (Tomášek 2010, Tibbetts, Hemmens 2009)

Napriek dobovému kontextu výskumu v podmienkach Chicaga začiatkom 20. storočia, sú sociálno-ekologický prístup k skúmaniu prostredia a reflexia priestorových aspektov distribúcie kriminality na kvalitu života z pohľadu geografického výskumu relevantné dodnes. Na princípoch proaktívnej prevencie zločinu vychádzajúce z teórie rutinných aktivít, Chicagskej ekologickej školy a multifaktorového prístupu k jeho skúmaniu bol v 70. rokoch minulého storočia sformovaný napr. v podmienkach Slovenska pomerne málo diskutovaný *koncept prevencie kriminality prostredníctvom tvorby prostredia* (napr. Matlovičová, Mocák 2014).

Z ostatných sociologických teórií možno spomenúť napr. *Cohenovu teóriu subkultúr*, *Coward-Olinovu teóriu odlišných príležitostí*, *Grassbergergovu teóriu zločinnosti z blahobytu*, *Sutherlandovu teóriu diferencovaného združovania*, či *Glaserovu teóriu diferencovanej identifikácie*. (napr. Tomášek 2010, Madliak 2010, Štáblová 2010)

Rozsah a charakter štúdie nám neumožňuje charakterizovať vyčerpávajúco celý bohatý diapazón pozitivistických prístupov k štúdiu kriminality, no ako naznačil náš stručný prehľad, každý z prístupov istým spôsobom prispel a obohatil stále intenzívnejšie diskusie o eliminovaní sociálno-patologických foriem správania u nás. Z uvedeného dôvodu sa ukazuje ako veľmi vhodná kombinácia a komparácia viacerých faktorov súčasne. Takýto prístup, označovaný tiež ako *multifaktorový* hľadá príčiny kriminality naprieč širokým spektrom individuálnych či spoločenských charakteristík pôsobiach na človeka (napr., Tierney 2006, Tomášek 2010, Štáblová 2008, Madliak a kol. 2009, Tibbetts, Hemmens 2009).

POSTMODERNE KRIMINOLOGICKÉ TEÓRIE

Druhá polovica 20. storočia priniesla ďalší posun v kriminologickej etiológii a sformovanie celého radu *postmoderných kriminologických teórií*. Zásluhou *radikálnych kriminologických prúdov* sa predmetom diskusie stala otázka zmeny spoločenskej percepcie niektorých pôvodne rýdzo kriminogénnych vlastností (napr. bezohľadnosť, či chladnokrvnosť môže byť v niektorých spoločenských vrstvách vnímaná ako nevyhnutnosť pre dosiahnutie úspechu). *Radikálne teórie* vychádzajúce z kritiky liberalizmu zasa považujú radikálny trestný čin za formu protestu voči monopolizácii kapitálu a kriminalitu ako dôsledok sociálnych nerovností. (Štáblová 2008, Madliak a kol. 2009, Tibbetts, Hemmens 2009)

Okrem uvedených prúdov sú predmetom odborných diskusií aj ďalšie teórie ako napríklad *realistické teórie* považujúce nižšie spoločenské vrstvy skôr za obeť ako za príčinu deviácie, *feministické teórie* kritizujúce falocentrický prístup k posudzovaniu kriminality alebo aj *etiketizačné teórie* založené na analýze vplyvu spoločenskej reakcie na personálny labeling, t.j. keď „onálepokovanie“ človeka ako devianta môže viesť k procesu stotožnenia sa s vonkajším prostredím (novo)prisúdenou etiketou, čo má za následok prispôsobenie a podriadenie správania v súlade s prislúchajúcim prediktívnym modelom. V niektorých extrémnych prípadoch dokonca možno postrehnúť aj príklon k myšlienkam abolicionizmu a argumentáciu obhajujúcu zrušenie trestného práva a príklon k mimotrestným kriminoregulačným mechanizmom (napr. Tomášek 2010, Čihounková 2013)

Niektorí autori sa v svojich úvahách vracajú k myšlienkam C. Beccaria a na postulátoch klasickej kriminologickej školy formujú *neoklasické kriminologické teórie*. Spomedzi mnohých uvedieme napr. *Cohen-Felsonovu teóriu rutinných aktivít* (Felson 1997) odvodenú na základe *teórie racionálnej voľby*, ktorá za základ trestného činu považuje osobu páchatel'a s kriminálnym úmyslom a predpokladom takýto úmysel naplniť, existenciu vhodného objektu kriminality (obete alebo iného cieľa) a absencia ich primeranej ochrany. Ak nastane synergia uvedených činiteľov v priestore a čase je veľmi pravdepodobné, že dôjde k spáchaniu kriminálneho skutku. Kriminalitu teda vníma ako normálu a závislú na existujúcich príležitostiach. Možnosť prevencie teda vníma prostredníctvom znižovania príležitostí pre jej páchanie.

ZÁVER

Ako naznačuje náš stručný exkurz do existujúcej spleti kriminologických prúdov a smerov, snaha o vysvetlenie príčin a následné eliminovanie kriminality či iných spoločensky neprijateľných foriem správania je už niekoľko storočí predmetom záujmu mnohých vedných odborov. Intenzita bádateľských aktivít tak viedla k sformovaniu mnohých ucelených teórií, ktoré sa zásadne líšia v teoretických postulátoch a následných konštrukciách návrhov možnej eliminácie spoločensky neakceptovateľných foriem delikventného správania. Existujúca názorová pestrosť jasne naznačuje, že aj v najbližšom období len veľmi ťažko možno očakávať zásadnejší konsenzus či dominanciu niektorého z popísaných prístupov. Práve naopak ako naznačuje napr. Tomášek (2010) omnoho väčší potenciál poskytuje integrovaný prístup, založený na ich vzájomnom prepájaní a hľadaní možných vzájomných prienikov, pretože to nám umožňuje lepšie zachytiť celú šírku možných príčin trestnej činnosti. Z uvedeného dôvodu sa v poslednom období pomerne často preferujú tzv. *multifaktorové* prístupy, ktoré na rozdiel od vyššie popísaných teórií zohľadňujú viacero faktorov rôznej povahy, druhu a pôvodu súčasne (Novotný in Tomášek 2010, Madliak a kol. 2009).

Nech už sa v procese formulovania záverov v oblasti zdôvodňovania aktuálneho stavu kriminality ako aj pri hľadaní možností jej prevencie rozhodneme názorovo prikloniť ku ktorémukoľvek názorovému prúdu, mali by sme zohľadniť vzájomnú prepojenosť celého spektra príčin a podmienok jej vzniku. Podľa mnohých výskumov

(napr. Farrington 2002, Tomášek 2010, Madliak a kol. 2009) takéto prístupy majú potenciál dospieť k presnejším záverom, čím môžu prispieť aj k lepšiemu postihnutiu intraurbánnej kriminality.

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0325/12 Dynamika intraurbánnych štruktúr na Slovensku v prvom decéniu 21. storočia (vedúci projektu prof. RNDr. René Matlovič, PhD.).

LITERATÚRA:

- ABRAHAMSEN D. (1960): The Psychology of Crime, Columbia University Press, New York, 374 p., dostupné aj [on-line] na: <http://www.questia.com/library/100729220/the-psychology-of-crime>, citované 1.2.2013
- BAULKHAM HILLS SHIRE COUNCIL. (2002): Designing Safer Communities. Safer By Design Guidelines. [online]. 2002, citované 26.1.2012, dostupné na internete: http://www.thehills.nsw.gov.au/IgnitionSuite/uploads/docs/Designing_Safer_Communities_doc.pdf
- BECCARIA, C. (2009): *O zločinoch a trestoch*, in Brösl A., Holländer P. (Eds.) (2009), KALLIGRAM, ISBN 978-80-8101-252-5, 128 s.
- BENKOVIČOVÁ, L. (2011): Tvorba bezpečného prostredia architektonickými prostriedkami.[online]. 2011, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://blog.4me.sk/?cl=166&clanok=tvorba-bezpecneho-prostredia-architektonickymi-prostriedkami>
- BENTHAM, J. (1843): Critique of the Doctrine of Inalienable, Natural Rights, in *Anarchical Fallacies*, č. 2, Bowring (ed.), Works, [on-line] dostupné na: <http://www.ditext.com/bentham/bentham.html>, citované: 1.2.2013
- BOWLBY, J. (1982): *Attachment and loss* (2nd edition). Vol.1. Attachment. London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis. [on-line] , dostupné na: <http://www.scribd.com/doc/46786672/Bowlby-1969-Attachment-and-Loss-Volume-1-Attachment>, citované dňa: 2.2.2013
- BUBELÍNI, J. (2008): *Kriminologické teórie a prevencia kriminality*, Bratislava, Sekretariát Rady vlády pre prevenciu kriminality, s. 14
- CITY OF ORLANDO. (2007): Crime Prevention Through Enviromental Design.[on-line]. 2007, citované 26.1.2012, dostupné na internete: http://khup.com/download/4_keyword-crime-prevention-through-environmental-design-crowe/crime-prevention-through-environmental-design.pdf
- CLARKE, V.R. (2002): The theory of crime prevention through enviromental design. [online]. 2002, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www3.cutr.usf.edu/security/documents%5CCPTED%5CTheory%20of%20CPTED.pdf>
- CLEVELAND, G., SAVILLE, G. (2008): Second-Generation CPTED – The Rise and Fall of Opportunity Theory. In Randall, I. A.: 21st Century Security and CP-TED. Florida: CRC Press, 2008. p. 79 – 115. ISBN 978-1420068078.
- COLEMAN, C., NORRIS, C., (2000): *Introducing Criminology*, Willan Publishing, Portland, ISBN-10: 1903240093, 212 s.

- CPTED ONTARIO. (2002): What is CPTED. [online]. 2002, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.cptedontario.ca/>
- CROWE, T. (2000): Crime Prevention through Enviromental Design: applications of architectural design and space managment concepts. 2. vyd. Florida: National Crime Prevention Institute. 2000. 320 p. ISBN 978-0750671989.
- CROWE, T., ZAHM D.L. (1994): Crime Prevention through Enviromental Design. In Land Development. [online]. 1994, citované 26.1.2012, s. 22-27. Dostupné na internete: http://www.popcenter.org/Responses/closing_streets/PDFs/Crowe_Zahm_1994.pdf
- CULLEN F. T. , WILCOX P. (2010): Encyclopedia of Criminological Theory, SAGE Publications, Inc., , [online] ISBN: 9781412959193, dostupne na: <http://knowledge.sagepub.com/view/criminologicaltheory/n5.xml>, citované dňa : 2.2.2013
- ČIHOUNKOVÁ J. (2013): Kriminologie. OP Vzdělání pro konkurenceschopnost, Reg. č. projektu: CZ.1.07/2.2.00/15.0206, [online], dostupné na: <http://www.fsp.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/vznik>, citované: 18.7.2014
- FELSON, R. B. (1997): Routine activities and involvement in violence as actor, witness, or target, in Violence and Victims, roč.. 12, č. 3, s. 209 – 221.
- GARLAND, D. (2000): The culture of high crime societies. *British Journal of Criminology*, No. 40, pp. 347 – 375
- GODDARD, H.H. (1912): *The Kallikak Family: A Study in the Heredity of Feeble-Mindedness*, New York: Macmillan, 1912, [on-line] dostupne na: http://digitalarchive.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=col_facpub, citované: 1.2.2013
- HARRIS, D. et al. (2004): CPTED Guidelines. Safety by Design: Creating a Safer Enviroment In Virginia. [online]. 2004, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.illinoislighting.org/resources/VCPA%20CPTED%20Guidelines.pdf>
- HENRICO POLICE. (2011): Crime Prevention Through Enviromental Design. [online]. 2011, [cit. 2012-01-26]. Dostupné na internete: http://www.co.henrico.va.us/police/pdfs/cpted_checklist.pdf
- HOLCR, K. A KOL. (2008): *Kriminológia*, Bratislava, Iura Edition, ISBN: 978-80-8078-206-1, 403 s.
- ILIES, A. ILIES D.C., JOSAN I., GRAMA V., HERMAN G., GOZNER M., STUPARIU M., GACEU O., STASAC M. (2009): Cosău Valley (Maramures)– Evaluation of Anthropic Patrimony (I). *GeoJournal of Tourism and Geosites*, Year II, no. 2, vol. 4, 2009, pag. 203 216
- JACOBISOVÁ, J. (1975): *Smrt a život amerických velkoměst*. Praha: Odeon, 1961. P. 288
- JOHNSTON, L., SHEARING, C. (2003): Governing security: Explorations in policing and justice. Routledge, New York, 177 p., ISBN: 0-415-14961-7

- LOMBROSO-FERRERO G. (2009): Criminal Man, According to the Classification of Cesare Lombroso, [on-line], EBook #29895, ISO-8859-1, dostupné na: <http://www.gutenberg.org/files/29895/29895-h/29895-h.htm> , citované 1.2.2013
- KEPPL, J, BENKOVIČOVÁ, L. (2011): Architektonické prostriedky na tvorbu bezpečného prostredia miest. In *Urbanita* [online]. 2011, roč. 23, č.2, citované 26.1.2012, s. 22 – 27 Dostupné na internete: http://www.urbion.sk/wp-content/uploads/2011/01/Urbanita_2011_02_web3.pdf ISSN 0139-5912.
- KREHNKE, M. 2009. Crime Prevention through Enviromental Design. [online]. 2009, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.infosectoday.com/Articles/CPTED.htm>
- KOERNER, I. B. (2009): We Don't Serve Your Kind Round Here. [online]. 2009, citované 13.1.2012, dostupné na internete: <http://www.microkhan.com/2009/02/20/we-dont-serve-your-kind-round-here/>
- MADLIAK A KOL. (2009): Prevencia kriminality, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, ISBN : 978-80-89282-36-4, 224 s.
- MATLOVIČOVÁ, K. (2010): Percepcia bezpečnostného rizika v meste Prešov, *Geografia Cassoviensis*, ročník IV., 2 / 2010, ISSN 1337 – 6748, s. 987 – 106, dostupné aj [on-line] na: http://www.fhvp.unipo.sk/~matlovicova/vystupy/Percepcia_bezpecnostneho_rizika_v_meste_Presov.pdf
- MATLOVIČOVÁ, K., MATLOVIČ, R. (2009): Analýza obyvateľmi preferovaných komunikačných kanálov, vo vzťahu k územnej samospráve. In *Acta Oeconomica* No 26, Úloha územných samospráv v regionálnom rozvoji. [online]. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB BB, 2009. s. XXX, citované 14.1.2012, dostupné na internete: http://www.fhvp.unipo.sk/~matlovicova/vystupy/ANALYZA_OBYVATELMI_PREFEROVANYCH_KOMUNIKACNYCH_KANALOV_VO_VZTAHU_K_UZEMNEJ_SAMOSPRAVE.pdf
- MATLOVIČOVÁ, K., MOCÁK, P. (2014): Intraurbánna kriminalita a jej prevencia v konceptuálnom rámci CPTED (príklad mesta Prešov). *Geografický časopis* 66, 2014, No. 3
- MERTON, R. K. (1949): *Social theory and social structure*. New York: Free Press., 423 p. , Columbia University, New York, NY [on-line] dostupne na: <http://garfield.library.upenn.edu/classics1980/A1980JS04600001.pdf>, citované 20.12.2012
- MICHÁLEK, A.(1999). Teoreticko - metodologické aspekty migrácie páchatel'ov v mestách (Analýza kriminálneho priestorového správania). *Kriminalistika*, 32, 122 – 131.
- MICHÁLEK, A.(2008). Geografia kriminality, výskumné smery a koncepty (priestorová koncentrácia a diferenciácia kriminality na Slovensku). In. Lubelcová, G., Džambazovič, R. eds: *Sociálne deviácie a kriminalita ako aktuálne spoločenské problémy*. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Katedra sociológie FF UK, IRIS Bratislava, pp 43 – 53.
- MINISTRY OF JUSTICE NZ (2005): National Guidelines for Crime Prevention through Enviromental Design in New Zealand. Part 1: Seven Qualities of Safer Places. [online]. 2005. Citované 9.3.2012, dostupné na internete: <http://www.justice.govt.nz/publications/global-publications/n/national-guidelines-for-cri>

- me-prevention-through-environmental-design-in-new-zealand-part-1-seven-qualities-of-safer-places-part-2-implementation-guide-november-2005
- MsP PREŠOV (2012): Informatívna správa o činnosti Mestskej polície v Prešove za roky 2007,2008,2009,2010.
- NEWBURN T.(2007): Criminology, Publisher: Willan, ISBN-13: 978-1843922841, 1046 s.
- NEWMAN, O.(1972): Defensible Space. Crime Prevention Through Urban Design. New York: Macmillan, 1972. 264 p. ISBN 978-0020007500.
- NEWMAN, O. (1996): Creating Defensible Space. Washington: HUD's Office of Policy Development and research, 1996. 126 p.
- NORTH CAROLINA CRIME PREVENTION ASSOCIATION (2011): Crime Prevention Through Enviromental Design/CPTED. [online]. 2011, citované 26.1.2012, dostupné na internete: http://www.ncgccd.org/crime_prevention/cepted/cepted.pdf
- PARNABY (2007): Crime prevention through environmental design: financial hardship, the dynamics of power and the prospects of governance Crime Law Soc Change No. 48, pp.73–85, Springer Science + Business Media B.V.
- PAULS et al. (2000): Crime Prevention Through Enviromental Design. [online]. Virginia Beach, 2000. citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.humanics-es.com/cpted.pdf>
- PÉNZES, J., BUJDOSÓ, Z., DÁVID, L., RADICS, Z., KOZMA, G. (2014): Differing development paths of spatial income inequalities after the political transition - by the example of Hungary and its regions. Economy of Region/Ekonomika Regiona, 2014/3/1
- POLIŠENSKÁ, A. (2010): Trestný čin krádeže vloupáním: teorie a výzkum v zahraničí. In *Security magazin*. ISSN 1210-8723, 2010, roč. 17, č.5 s. 54 – 58.
- PRINCE WILLIAM COUNTY (2011): Crime Prevention Through Enviromental Design. A Guide to safe enviroments in Prince William County, Virginia. [online]. 2011, citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.alexecon.org/files/PWCPTEDStrategies.pdf>
- RANDALL I. A. (2008): 21st Century Security and CPTED. Florida: CRC Press, 2008. 545 p. ISBN 978-1420068078
- REID, S., T. (2002): *Crime and Criminology*, 10. vydanie, Oxford University Press, ISBN13: 9780072485950, 592 s.
- REMY, M. (2000): mOscar Newman's Theory of Defensible Space. [online]. 2000, [cit. 2012-01-25]. Dostupné na internete: <http://criminology.fsu.edu/crimtheory/newman.htm>
- ROBINSON, M. B. (1996): The Theoretical development of CPTED: 25 years of responses to C. Ray Jeffrey.[online]. 1996. , citované 26.1.2012, dostupné na internete: <http://www.pscj.appstate.edu/vitacpted2.html>
- SCHMEIDLER, K. (2000): Prostředí města, urbanistická tvorba a sociální patologie. In *Kriminalistika*. [online]. 2000, roč. 33, č.4, citované 26.1.2012, s. 316-325. Dostupné na internete: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2000/00_04/index.html, ISSN 1210-9150.

- SODB (2011): Výsledky oficiálneho sčítania obyvateľov, bytov a domov za rok 2011, [online]. Štatistický úrad Slovenskej republiky, dostupné na: <http://portal.statistics.sk/files/obce-pohlavie.pdf>, s. 368, citované 1.2.2013
- SORENSEN, S., HAYES, J., RANDY, A. (2008): Understanding CPTED and Situational Crime Prevention. In *21st Century Security and CPTED*. Florida: CRC Press, 2008. p. 53 – 78. ISBN 978-1420068078
- STASÍKOVÁ, L. (2011). Relevantnosť výskumu strachu z kriminality v urbánnej geografii. *Geografický časopis*, 63, 4, 325 – 343.
- ŠTABLOVÁ, R. (2008): Kriminologie, Praha 2008, Studijní text, Vysoká škola regionálního rozvoje, [on-line] dostupné na: <http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>, citované 1.2.2013, 78 s.
- TIBBETTS S. G., HEMMENS C. (2009): *Criminological Theory: A Text/Reader*, SAGE Publications, Inc., 2010, ISBN: 978-14129-5037-4, 824 s.
- TIERNEY, J. (2006): *Criminology: Theory and Context*, druhé vydanie, Pearson: Longman, ISBN: 978-1-4058-2361-6, 401 s.
- TOMÁŠEK (2010): Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin, Grada Publishing a.s., ISBN 978-80-247-2982-4, 216 s.
- VÁGNEROVÁ, M. (2010): *Psychologie osobnosti*. Praha, Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1832-6, s. 66.

SUMMARY

The crime has been always seen as serious social phenomena. Intensive research and search for the causes of this phenomena led to form of numerous theories. This paper describe significant attributes and main schools within group of so called classical, positivistic and postmodernist theories of crime. The reader can find there the comparative advantages and weaknesses of different theories.

Early formation period of crime theories fall into the mid -18th century which was under the influence of the Enlightenment ideas. On its base classical theories of crime was based. Classical criminology was working on the assumption that criminal act is result of the offender own free will and he bear full responsibility for the consequences. Classical crime school refuse outside influences especially supernatural forces as demons, devils etc. Conviction that only scientific methods of explanations can be helpful to clarify crime roots had influence of positivistic crime school formation. Within this direction some others crime theories was formed. In the second half of 20th century crime theory was shift in the field of crime aetiology and some new post-modernist crime theories was formed.

Despite of aforementioned crime schools multi-factorial crime attempts are preferred recently. They are take into consideration more than one various nature factors at the same time. According to some of research results (e.g.: Farrington 2002, Tomášek 2010, Madliak a kol. 2009) such attempt has bigger potential come to the more accurate outcomes, what can contribute to better encompass intraurban crime.